دو فصلنامه مشارکت و توسعه اجتماعی، دوره ۲، شماره ۳، پاییز و زمستان ۱۳۹۵، صص۶۹-۹۱

بررسی اثرات اقتصادی- اجتماعی شهرک های صنعتی در توسعه مناطق روستایی نمونهٔ موردی: شهرک های صنعتی شهرستان سوادکوه

مصطفی باقریان جلودار[۱] ، زهرا قربانپور لندی[۲]، علی جوادی نیا[۳]

چکیده:

صنعتی شدن به‌عنوان یک تصمیم سرنوشت‌ساز برای توسعهٔ اقتصادی و اجتماعی کشورهای در حال رشد ضرورتی است که قابل‌انکار نمی‌باشد، بر این اساس استقرار صنعت در روستا و در قالب ایجاد نواحی صنعتی با هدف دستیابی به توسعه پایدار روستایی، در دو دهه اخیر مورد توجه برنامه ریزان توسعهٔ روستایی کشور بوده است .در این تحقیق به منظور بررسی اثرات مثبت و منفی اقتصادی ، اجتماعی و زیست محیطی ایجاد شهرک های صنعتی بر توسعه روستایی شهرستان سوادکوه از میان شاغلان شهرک های صنعتی این شهرستان که برابر۲۶۸۸ نفر بودند، با استفاده از فرمول کوکران تعداد۲۰۰ نفر به عنوان جامعه نمونه انتخاب شدند، نمونه گیری به روش نمونه گیری تصادفی انجام شد. نتایج حاصل از این تحقیق که با استفاده از تجزیه و تحلیل آماری(آمار پارامتری و ناپارامتری) بدست آمده حاکی از آن است که در میان شاغلان شهرک های صنعتی شاخص های توسعه در دو دورهٔ قبل و بعد از اشتغال اعم از افزایش درآمد، رضایت شغلی، برخورداری از امکانات بهداشتی و درمانی ، بهره مندی از بیمه، گرایش به مهاجرت و اثرات بد زیست محیطی تفاوت معناداری را نشان می دهند و شاخص های دیگر توسعه از جمله الگوی مصرف(مواد غذایی و کالای مصرفی بادوام)، برخورداری از آموزش های فنی و حرفه ای و تنوع در منابع درآمدی تفاوت معناداری را نشان نمی دهند.

واژگان کلیدی: *صنعت، صنایع روستایی، شهرک های صنعتی، ، توسعه روستایی، اثرات اقتصادی و اجتماعی، اثرات زیست محیطی.*

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۰۷/۱۰ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۱۲/۰۶

[۱] مربی گروه علوم اجتماعی دانشگاه پیام نور : bagheriyanmostafa@yahoo.com

[۲] کارشناس ارشد پژوهش علوم اجتماعی : ghorbanpour.h124@yahoo.com

[۳] کارشناس ارشد جمعیت شناسی : javadinia.ali@gmail.com

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

مقدمه

صنعتی شدن به عنوان ابزار ایجاد رشد سریع اقتصادی و توسعه همه جانبه اقتصادی واجتماعی کشورهای در حال توسعه می باشد که قادر است با ایجاد فرصت های شغلی و نیز با تأمین نیازهای اساسی جمعیت روستایی گامی در جهت توسعه روستایی باشد (نجفی کانی،۱۶:۱۳۸۵). اثرات صنعتی شدن در همه بخش های اقتصادی احساس شده و باعث تحرک قسمت زیادی از منابع مالی در جهت توسعه اقتصادی می شود(کاسترو،۱۳۶۵: ۱۴۲۹). صنعتی شدن از چنان اهمیتی برخوردار است که تحقق پیشرفت های فنی و کاربرد آن در صنعت در طی سه قرن اخیر دلیل اصلی رشد و توسعه اقتصادی کشورهای پیشرفته در جهان امروز است. کشورهای توسعه یافته هر کدام با فاصله زمانی متفاوت به مرحله صنعتی شدن رسیده و ناگهان پس از رسیدن به این مرحله خیزش بزرگ خود را در توسعه اقتصادی آغاز نمودند(موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی،۶۲:۱۳۷۸).به طوریکه آنچه که اکنون سب تفاوت در درجه توسعه یافتگی کشورهای جهان گشته،میزان فعالیت های صنعتی این کشورها و توان نیروی کار آنها در ارتقاء کمی و کیفی تولیدات می باشد ومقایسه کشورهای مختلف جهان در چند دهه اخیر از لحاظ درجه توسعه یافتگی کاملاً بیانگر ادعای مذکور است (یونیدو،۲۰:۱۹۹۱).

محدودیت امکانات اشتغال در روستاها از یک سو و توسعهٔ خدمات و امکانات در نواحی شهری از سوی دیگر، سبب افزایش مهاجرت روستائیان به شهرهای بزرگ می گردد. با توجه به اینکه بخش کشاورزی از نظر ایجاد اشتغال جدید، قادر به پاسخگویی نیازهای روستائیان نیست و خود این بخش با اشباع و فزونی نیروی انسانی مواجه است؛ ضرورت صنعتی شدن روستاها به عنوان یکی از راه حل های مناسب برای ایجاد اشتغال، افزایش درآمد روستائیان، جلوگیری از مهاجرت به شهرها و بالاخره توسعهٔ صنعتی کشور بیشتر احساس می شود(باباخانی،۱۳۸۱: ۴۳).

یکی از ویژگی های بارز الگوهای توسعه ای در اکثر کشورهای در حال توسعه، سرعت فاحش توسعه یافتن مناطق شهری نسبت به مناطق روستایی است. به طوری که نه تنها در مناطق روستایی فاصله ای چشمگیر در زمینه سرمایه گذاری و تولید به چشم می خورد، بلکه از حیث مسائل فرهنگی و اجتماعی نظیر آموزش، سلامتی، و امنیت اجتماعی که همه جزء پیش شرط های توسعه انسانی هستند نیز دارای عقب ماندگی های فاحشی نسبت به مناطق شهری هستند. این وضعیت، مهاجرت های بی رویه روستا- شهری را در این کشورها به دنبال داشته است که خود مقدمه ای برای مشکلات فراگیر اجتماعی و اقتصادی به ویژه در مراکز شهری بوده است. (ازکیا،۱۳۸۷: ۳۴۸).

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

مسائل و مشکلات زیستی، اختلاف درآمد وسطح زندگی بین جوامع شهری و روستایی که از عوامل مهم مهاجرت های روستایی- شهری است، بسیاری از برنامه ریزان را به اتخاذ استراتژی های جدید توسعه روستایی به ویژه صنعتی کردن روستاها واداشت. بنابراین باید به متنوع سازی اقتصاد روستایی و کارانمودن آن از طریق ایجاد انواع فعالیت های اقتصادی به خصوص صنعتی کردن روستاها توجه نمود (مطیعی لنگرودی،۱۳۸۰: ۱۵۲). در دو دهه اخیر، دراستان مازندران به خصوص در شهرستان سوادکوه شهرک های صنعتی رشد چشمگیری داشته اند به طوری که ۲ شهرک صنعتی بزرگ و یک ناحیه صنعتی در این شهرستان ایجاد شده است. مسأله اصلی اینجاست که ایجاد این شهرک ها تاچه حد برای توسعه روستایی شهرستان سوادکوه مؤثر بوده است و چه تأثیرات مثبت و منفی ای داشته است. شناخت آثار مثبت و منفی می تواند به سیاستگذاری ها و برنامه ریزی های توسعه آتی جهت پیشبرد امر توسعه روستایی در شهرستان سوادکوه کمک کند.

شناخت اثرات اقتصادی- اجتماعی شهرک های صنعتی در توسعه روستایی می تواند به عنوان یک راهنمای کلی در موارد زیر موثر واقع شود و ضرورت و اهمیت نتایج تحقیق را تایید کند:

۱. به منظور برنامه‌ریزی و سیاستگذاری در امر توسعه روستایی جهت دست‌یابی به کیفیت زندگی مطلوب در منطقه

۲. جهت شناخت نقاط ضعف و قوت برنامه صنعتی سازی روستایی و ایجاد اصلاحات در برنامه‌های توسعه روستایی آتی

۳. جهت شناخت سازوکارهای مناسب توسعه روستایی در آینده

۴. شناخت اینکه روند صنعتی سازی روستایی در شهرستان سوادکوه بالاخص و در کشور ایران بطور اعم تا چه حد در امر توسعه روستایی موفق بوده است

۵. جهت توزیع مناسب امکانات و اعتبارات بین مناطق روستایی با توجه به شدت تاثیرپذیری ازصنایع

مبانی نظری تحقیق

نظریه پردازانی چون فریدمن، میردال، هیرشمن و فرانسواپرو نقش مهمی در ارائه اینگونه الگوهای توسعه برای کشورهای پیشرفته و در حال توسعه داشته اند.

فریدمن

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

تبیین مدل مرکز ـ پیرامون[۱] براساس تحقیقات فریدمن در آمریکای جنوبی صورت گرفت.. فریدمن سه نوع خاص از عوامل را ذکر می کند که باعث ادغام نهایی فعالیتهای نواحی مجاور به صورت یک منطقه می شوند. منطقه‌ای که فضای اجتماعی، سیاسی و اقتصادی مرکز در آن به یکدیگر منطبق می گردد. این فرایند ادغام اصولاً مبتنی بر اطلاعاتی است که توسط روشنفکران، مدیران و کارفرمایان به حاشیه منتقل می شود. فریدمن رابطه بین این دو نظام را (که یکی را مراکز و دیگری را پیرامون نامید) رابطه استعماری دانست که قطبی شدن را در مرکز و حاشیه‌ای شدن را در پیرامون به دنبال دارد.

به عقیده فریدمن هر کشوری از یک یا چند بخش هسته ای و نواحی پیرامونی تشکیل می شود. در حقیقت این نظام شهری است که مناطق هسته ای را تشکیل می دهد و نواحی پیرامونی نیز براساس روابطی که با هسته مربوط دارند تعریف می شود، مناطق هسته ای اثر تعیین کننده‌ای بر پیرامون دارند و برتری خود را از راههای زیر بر آنها اعمال می کنند:

۱- اثر سلطه که انتقال منابع از حاشیه به مرکز را باعث می شود.

۲- اثر اطلاعاتی که تشدید روابط نوآوریها را در مرکز تسهیل می کند.

۳- اثر روانی که به دلیل چشمگیری انتظارات بالا و خطر کمتر، به رشد بالاتر نوآوریها در مرکز ختم می شود.

۴- اثر نوسازی که تغییرات نهادی و اجتماعی مناسب نوآوری ها را فراهم می سازد.

۵- اثر زنجیره ای که هر نوآوری، نوآوریهای دیگر را پدید می آورند.

۶- اثر تولیدی که صرفه جوئیهای ناشی از مقیاس و تجمع را در فضای مرکز ایجاد می کند.

۷- سازماندهی شهر و روستا در داخل منطقه که با شبکه حمل و نقل و ارتباطات کامل می شود و گسترش شبکه ارتباطی باعث توسعه اقتصادی از طریق سرمایه گذاری در طول محورهای ارتباطی می گردد.

به عقیده فریدمن ناهماهنگی پیش رونده که در اثر نوآوری در مناطق مرکزی بوجود می آید ممکن است در رشد منطقه‌ای نتایج مثبتی داشته باشد اما سرانجام غیر عملی خواهد بود. مگر آنکه آثار گسترش توسعه منطقه‌ای به مناطق پیرامونی قابل تسریع بوده و وابستگی به منطقه هسته ای کاهش یابد(Samal.Kishor ، ۱۹۹۷: ۳۹).

هیرشمن

[۱] . Core - Periphery

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

هیرشمن یکی از نظریه پردازان اقتصادی است که به استراتژی توسعه نامتعادل[۱] تاکید می کند و معتقد به توسعه کل از طریق ایجاد بخشها و مراکز پیشرو و توسعه یافته می باشد. از نظر وی صنایع جدید در موقعیتی قرار می گیرند که حمل و نقل و امکانات تولید وجود داشته باشد. در ادامه این فرآیند و به منظور استفاده از صرفه جوئیهای ناشی از تجمع، صنایع دیگر در حول صنایع قدیمی ایجاد شده و نهایتاً با تمرکز مکانی صنایع در یک محدوده نقاط رشد پدید می‌آیند و با افزایش قدرت اقتصادی و تولیدی مرکز رشد جدید، فعالیتهای موجود در منطقه فقیر دچار رکود شده و در رقابت به نفع صنایع برتر از بین می روند. بدین ترتیب شعاع عملکرد صنایع جدید در منطقه توسعه پیدا کرده و منطقه توسعه یافته شکل می گیرد و زنجیره عدم تعادلهای منطقه‌ای باعث توسعه می شود. هیرشمن برای انتقال توسعه از مناطق پیشرفته به منطقه فقیر از دو اثر استفاده می کند: اثر نشتی [۲]و اثر قطب گرایی [۳]. در صورتی که صنایع موجود در دو منطقه مکمل یکدیگر باشند به عبارت دیگر اگر صنایع منطقه پیشرفته قسمتی از مواد اولیه و محصولات مورد نیاز خود را از مناطق عقب مانده تامین کنند، خود به خود باعث توسعه منطقه فقیر نیز می شوند. هیرشمن به این جریان اثر نشتی می گوید. اما اگر صنایع در مناطق پیشرفته مستقل از صنایع عقب مانده به تولید بپردازد و ارتباط متقابل بین آنها وجود نداشته باشد رفته رفته صنایع عقب مانده جای خود را به بازارهای مصرف صنایع پیشرفته می دهند و بدین ترتیب اثر قطب گرایی پدید می آید.

به عبارت دیگر قطب توسعه یافته ای شکل گرفته که حاشیه آن قطبها به صورت عقب مانده باقی می ماند. در توصیف نظریه هیرشمن این جریان را هیلهورست چنین بیان می کند: «توسعه منطقه فقیر با ورود آن به دوره‌ای از رکود بستگی به قدرت این دو نیروی متضاد دارد. اگر منطقه ثروتمند برای ادامه توسعه خود متکی به محصولات منطقه فقیر باشد اثرات مثبت نشتی ممکن است در نهایت در اثرات قطب گرایی تفوق یابد. چنین امکانی وقتی میسر است که منطقه فقیر بتواند این نوع کالاها را عرضه کند. اما چنانچه کشش عرضه تولید منطقه فقیر پائین باشد. افزایش قیمت ممکن است منطقه غنی را مجبور به وارد کردن آنها از خارج کند تا توسعه محصولات آن به واسطه این کمبود عرضه، متوقف نشده و فروشش به واسطه افزایش قیمتها پائین نیاید.» پس میزان تاثیر قطب های صنعتی، بستگی به نوع رابطه بین این قطب ها و محیط اطراف آن دارد و در صورتیکه بتواند مواد خام اولیه و نیروی انسانی خود را از محیط اطراف جذب کند و پیامدهای مثبتی بر

---

۱. unbalanced development strategy

۲. Trickly - down Theory

۳. Polarization Effectg

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

اطراف داشته باشد، نوع تاثیر مثبت خواهد بود اما در صورتیکه مواد اولیه و نیروی انسانی خود را از خارج وارد کند و صرفاً آلودگی های محیطی داشته باشد، نوع رابطه منفی خواهد بود.

میردال

از نظر میردال عدم توازن و عدم تعادلهای منطقه ای در ابتدای فرآیند توسعه تضمین کننده توسعه منطقه‌ای است. وی علت اصلی نابرابرهای منطقه‌ای را نحوه عمل و فعالیت عوامل غیر اقتصادی می داند. میردال بسیار بیشتر از هیرشمن به این نکته معتقد است که توسعه یک روند کنش متقابل بین نواحی مختلف است که تفاوتهای ابتدایی زمینه موفقیت آتی را افزایش می دهند. او همچنین بر این باور است که وقتی توسعه اقتصادی به سطح معینی برسد این تفاوتها برابر خواهد شد. در این فرآیند دو مکانیزم اساسی به نام های اثرات پخش [۱] و اثرات واپس روی [۲] مطرح می شوند. بنابراین میردال برخلاف هیرشمن به تشدید قطبی شدن بویژه در کشورهای جنوب باور داشت و در نتیجه دخالت دولت در بازار را برای تعادل بخشی ضروری می دانست. میردال دریافت هنگامی که به هر دلیلی رشد یک مرکز شروع شود، از آن پس انباشتی از صرفه جوئیهای داخلی و خارجی پیوسته رشد آن مرکز را به زیان دیگر مراکز استحکام و تداوم بخشیده و جریانهای نیروی کار، کارآفرینی، بازرگانی و سرمایه را به خود جذب می کنند که آن را «علیت تراکمی [۳]» نامید. میردال اثرات «رخنه به پائین [۴]»، (مانند ایجاد تقاضا برای محصولات کشاورزی و مواد خام از دیگر مناطق و یا گرایش به پراکنش فعالیتها در نتیجه گرانی نیروی کار و زمین و عدم صرفه جوئیهای تجمع بیش از حد) را به مراحل عالی توسعه اقتصادی نسبت می داد و به اندازه هیرشمن در اتکاء به بازار برای این اثرات خوشبین نبود ».

گسترش زمانی اتفاق می افتد که یک مرکز(قطب) در ارتباط با مناطق تحت نفوذ خود طوری عمل نماید که باعث رونق و توسعه آنها شود. بدین ترتیب در یک جریان منطقی روز به روز بر مناطق و محدوده های توسعه یافته افزوده شده و در نهایت باعث توسعه ملی می شود. اما اگر در جریان مبادله مرکز توسعه با پیرامون خود، رابطه اقتصادی به ضرر مناطق پیرامونی تمام شود. طی فرایند زمانی خاصی، زمینه های رکود منطقه پیرامونی پدید می آید. سرمایه گذاری در منطقه پیرامونی سودده نخواهد بود لذا سرمایه های منطقه به مرکز توسعه منتقل خواهد شد و به دنبال آن نیروهای

---

۱. Spread Effects

۲. Backwash Effects

۳. Cumulative cusution

۴. Trickling down Effects.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

شاغل بیکار شده و زمینه های مهاجرت به مرکز توسعه به وجود می آید. میردال این جریان اخیر را واپس روی یا اثر بازگشتی نامیده است.

در صورتی که عوامل سیاسی و جغرافیایی نیز در جریان توسعه یک منطقه خاص دخالت داشته باشند باعث تسریع جریان واپس روی خواهند شد و در نهایت قطبهای خاصی توسعه یافته و مناطق بسیار زیادی عقب مانده باقی می مانند. به نظر می رسد به منظور جلوگیری از چنین امری لازم است تا برنامه ریزان منطقه‌ای وارد عمل شده تا از قطبی شدن بی اندازه توسعه جلوگیری کنند. بطور کلی میردال با بحث قطبی شدن زیاد موافق نیست و آثار منفی آن را بسیار می داند و اشاره دارد که این قطب ها دارای اثرات و اپس روی یا بازگشتی فراوانی هستند که باعث می شود تا میزان اشتغال کاهش یابد و مهاجرت از مناطق اطراف به سمت قطب های توسعه افزایش یابد(Misra، 1990 : ۲۷).

فرانسواپرو

فرانسواپرو نیز یکی دیگر از اقتصاد دانان معروف است که با در نظر گرفتن معیارها و شاخص های اقتصادی به بررسی توسعه در بعد منطقه ای آن می پردازد. وی با ابداع مفهوم جدیدی تحت عنوان قطب رشد[۱] که رویکرد دیگری از عناصر به کار گرفته شده در نظریات هیرشمن و میردال بود تحول اساسی در مباحث توسعه منطقه ای و برنامه ریزی فضایی ایجاد کرد. پرو معتقد بود که واقعیت توسعه صنعتی این است که توسعه همه جا در یک زمان اتفاق نمی افتد بلکه آن ابتدا و با شدت متفاوت در قطبهای توسعه ایجاد شده و سپس در کانالهای مختلف پخش و نهایتا کل اقتصاد را تحت تاثیر قرار می دهد. در نظریه پرو صنایع یا کارخانه هایی با عملکردهای اساسی، استعداد و رشد قوی، تشکیل دهنده قطبهای رشد می باشند. معمولاً این کارخانه ها و صنایع در شهر مرکزی استقرار یافته و از طریق افزایش بازدهی در درون مرکز و نیز از طریق فعالیتهای ثانوی مرکز، توسعه می یابند. بر اساس نظر وی پیدایش مراکز رشد باعث صرفه جوئیهای ناشی از مقیاس شده و با افزایش درآمد حاصله از مکانیزمهای اقتصادی زمینه های توسعه اقتصادی منطقه فراهم می شود. بدین ترتیب رشد صنایع اساسی و مهم و به تبع آن تاثیر صرفه جویی ناشی از مقیاس بر صنایع دیگری که در ارتباط مستقیم و غیر مستقیم با صنایع پیشرو قرار دارند موتور محرک رشد اقتصاد ملی خواهند شد.

گسترش این دسته از فعالیتهای مرتبط، باعث دو اثر می گردد. یک دسته که اثرات تجمعی نامیده می شوند و به واسطه اینکه واحدهای پیشرو به جذب فعالیتهای مکمل می پردازند و بدین ترتیب

[۱]. Growth pole

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

امکانات فزاینده‌ای برای هزینه های پائین تر دریک محل بوجودمی آورند، ایجاد مـی شـوند. دسـته دیگر که اثرات اتصالی خوانده می شوند و در نتیجه ایجاد یک شـبکه حمـل و نقـل کـه عمـدتاً در خدمت واحدهای پیشرو و فعالیتهای وابسته بوده پدید می آیند و دسترسی سـایر تولیـد کننـدگان را در طول این شبکه به بازارهایی که تاکنون به روی آنها بسته بوده میسر می سـازند. فعالیتهـای دسـته اول باعث ایجاد قطبهای رشد شده و فعالیتهای دسته دوم توزیـع فضـایی مراکـز پیرامـونی را متـاثر می‌کند. بدین ترتیب شبکه‌ای پدید می آید که قطب رشد، مراکز آن محدوده تحـت تـاثیر فعالیتهـای قطب رشد حوزه نفوذ آن را تشکیل می دهد.

نظریه قطب رشد پرو دقیقاً به توسعه قطب رشد در یک فضای اقتصـادی توجـه دارد. بطوریکـه در این فضای اقتصادی علاوه بر نیروهای گریز از مرکز نیروهای جاذبه مرکز بـه ایـن قطبهـا خـتم مـی شود. بنابراین مفهوم قطب رشد[۱] در یک فضای اقتصادی و بدون ابعاد جغرافیایی شکل گرفته است. با ارائه این الگوی توسعه، کشورهای زیادی از آن استقبال کردند. دلایل مختلفی کـه باعـث شـد تـا تئوری قطب صنعتی به عنوان ابزار سیاستگذاری مورد استقبال قرار گیرد را می توان بـه شـرح ذیـل خلاصه کرد.

۱- به دلیل شکل گیری تراکم اقتصادی دراین قطبها، ایـن نقـاط بـه عنـوان راهـی بسـیار کـارا و بـا بهره‌وری بالا زمینه گسترش و پخش توسعه را فراهم می کند.

۲- تمرکز سرمایه ها در اینگونه نقاط شهری باعث کاهش هزینه های عمـومی گردیـده و از طرفـی دیگر خدمات را در محدوده وسیع تری ارائه می دهد.

۳- اثرات پخش توسعه از این نقاط به نواحی اطراف باعث حل بسیاری از مشـکلات منـاطق عقـب مانده و محروم اطراف می گردد.

در کل نواحی که به عنوان قطب رشـد انتخـاب مـی شـوند وسیاسـتگذاری توسـعه‌ای در مـورد آن صورت می گیرد، می توان با ایجاد امتیازاتی، زمینه ورود و گسترش سرمایه و فن آوری به محـل را تسهیل کرد.

منتقدان نظریه قطب رشد دلایل عدم موفقیت سیاستهای این الگو را در اکثر کشورهای جهـان سـوم ناشی از چندین عامل می دانند:

۱- اجرای قطب رشد به جای استفاده از ابزار فضایی و در خـدمت برنامـه ریـزی منطقـه، بـا ابـزار بخشی و در خدمت برنامه ریزی ملی بوده است.

۲- عدم پیوند نظام یافته برنامه ریزی قطب رشد با سطوح بالاتر و پائین تر

---

۱. growthpole

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

۳- منطبق نکردن این الگو با شرایط بومی و در پیوند ارگانیک با شرایط منطقه‌ای.
۴- عدم هماهنگی سیاست قطب رشد با دیگر سیاستها. از جمله در کنار مشوق های قطب رشد، بازدارنده ها در دیگر نواحی، بویژه شهر اصلی در نظر گرفته نشده و به تضعیف قطب رشد منجر شده است. (نعیمی،۱۳۸۹: ۱۸).

جدول ۲-۱- مربوط به نظریات قطب های صنعتی به همراه سال و متغیر مربوطه

نظریه مورد مطالعه	نظریه پرداز	سال	متغیر مورد مطالعه
مرکز –پیرامون	فریدمن	۱۹۶۶	اثرات منفی قطب صنعتی بر مناطق پیرامون
استراتژی توسعه نامتعادل	هیرشمن	۱۹۵۰	اثرات مثبت: اگر صنایع از مواد اولیه مناطق روستایی استفاده کنند. اثرات منفی:اگر باعث از بین رفتن صنایع دستی روستایی شوند
نظریه اقتصادی و مناطق توسعه نیافته	میردال	۱۹۵۷	اثر انتشار:افزایش تقاضا برای مواد خام صنعتی، کشاورزی و کالاهای مصرفی اثر بازدارنده
قطب رشد	واپرو	۱۹۶۰	افزایش اثرات مثبت اقتصادی افزایش خدمات در روستاها افزایش اثرات اجتماعی

فرضیات تحقیق

فرضیه اول: به نظر می رسد بین میزان درآمد شاغلان قبل و بعد از اشتغال در شهرک صنعتی تفاوت معناداری وجود دارد.
فرضیه دوم: به نظر می رسد بین تنوع در منابع درآمدی روستاییان قبل و بعد از اشتغال در شهرک صنعتی تفاوت معناداری وجود دارد.
فرضیه سوم: به نظر می رسد بین میزان مهاجرت و گرایش به مهاجرت قبل و بعد از اشتغال شاغلان در شهرک صنعتی تفاوت معناداری وجود دارد.
فرضیه چهارم: به نظر می رسد بین میزان رضایت شغلی قبل و بعد از اشتغال در شهرک صنعتی تفاوت معناداری وجود دارد.
فرضیه پنجم: به نظر می رسد بین میزان برخورداری شاغلان از آموزش فنی و حرفه ای قبل و بعد از اشتغال در شهرک صنعتی تفاوت معناداری وجود دارد.
فرضیه ششم: به نظر می رسد بین میزان بهره مندی شاغلان از بیمه های تأمین اجتماعی و درمانی قبل و بعد از اشتغال در شهرک صنعتی تفاوت معناداری وجود دارد.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

فرضیه هفتم: به نظر می رسد بین میزان بهره مندی شاغلان از امکانات بهداشتی و درمانی قبل و بعد از اشتغال در شهرک صنعتی تفاوت معناداری وجود دارد.

فرضیه هشتم: به نظر می رسد بین الگوی مصرف شاغلان قبل و بعد از اشتغال در شهرک صنعتی تفاوت معناداری وجود دارد.

فرضیه نهم: به نظر می رسد بین میزان بد اثرات زیست محیطی بر سلامتی شاغلان قبل و بعد از اشتغال در شهرک صنعتی تفاوت معناداری وجود دارد.

روش شناسی تحقیق

در این تحقیق از روش های پیمایش(با استفاده از پرسشنامه) و روش توصیفی- تحلیلی به منظور بررسی آثار و پیامدهای اقتصادی و اجتماعی استفاده شده است.جامعهٔ آماری شامل شاغلانی می شود که در شهرک ها و نواحی صنعتی شهرستان سوادکوه مشغول به کار هستند که در این مطالعه تعداد شاغلان برابر با ۲۶۸۸ نفر بود. حجم نمونه آماری این تحقیق با استفاده از فرمول کوکران محاسبه گردید که ۲۰۰ نفر انتخاب شدند در تحقیق حاضر از روش نمونه گیری تصادفی استفاده شده است .

مهمترین آزمون های مورد استفاده در آمار توصیفی شامل فراوانی ها، میانگین و مد بوده و درآمار استنباطی نیز از آمار ناپارامتری از جمله آزمون مک نمار و ویلکاکسون مورد استفاده قرار گرفت.

تعریف مفاهیم

توسعه: توسعه جریانی چندبعدی است که در خود تجدید سازمان و سمت گیری کل نظام اقتصادی- اجتماعی را به همراه دارد، توسعه به معنی کاهش فقر، بیکاری، نابرابری، صنعتی شدن بیشتر، ارتباطات بیشتر، ایجاد نظام اجتماعی مبتنی بر عدالت و افزایش مشارکت مردم در امور سیاسی جاری می تواند باشد(ازکیاء،۱۸:۱۳۷۴).

توسعه اقتصادی: توسعه اقتصادی عبارتست از بسط امکانات و پرورش قابلیت های بشری که برای جلوگیری از فقر ضروری است(عظیمی، ۱۳۷۱: ۲۳).

توسعه صنعتی: در توسعه صنعتی، محور اصلی توسعه کشور را صنعت تشکیل می دهد و در حقیقت در دیدگاه توسعه صنعتی، موتور توسعه و رشد کشور، صنعت می باشد و تا زمانی که در زمینه صنعت سرمایه گذاری صورت نگیرد، توسعه ای به وقوع نمی پیوندد(نعیمی،۱۳۸۹: ۷).

توسعه روستایی: فرایندی چند بعدی است که موضوع آن بهبود و ارتقای کیفیت زندگی اقشار فقیر و آسیب پذیر اجتماع روستایی است. فرایندی که با بهره گیری از سازوکارهایی چون برنامه ریزی،

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

سازماندهی، تقویت خوداتکایی فـردی و جمعـی و ایجـاد دگرگـونی مناسـب در سـاختار ذهنـی و اجتماعی روستاییان تلاش می کند که در آنها قدرت، توان و اختیار بهره گیری از قابلیت ها و منـابع در اختیارشان را تقویت نماید تا به واسطه آن بتوانند وضعیت موجودشان را به وضعیت مطلوب تـر تغییر دهند(ازکیا،۱۳۸۷ :۸).

صنعت: صنعت یک نوع فعالیت تولیدی است که مواد اولیه فرآوری شده (مانند محصولات و مـواد خام کشاورزی و مواد استخراج شده از معادن) را به صورت محصول مورد مصرف در تولید مرحله بعدی و یا به صورت محصول نهایی و قابل مصرف در می آورد. (قره نژاد،۱۳۷۱:۹).

صنایع روستایی: از نظر سازمان جهانی کار(ILO) صنایع روستایی به صنایعی اطلاق می گـردد کـه در نواحی روستایی یا مراکز روستایی مستقر هستند و عمدتاً از نیروی کار روستایی استفاده می کنند و پیوندهای بازاری آنها از نظر جغرافیایی محدود است. (مهندسان مشاورDHV ،۱۵:۱۳۷۵).

قطب صنعتی: مراکز درجه یک صنعتی و بالاترین سطح سازمان فضایی صنعت است که دارای میزان معینی تولید و اشتغال است و تسهیلات زیربنایی و خدمات صنعتی و بازرگانی مشخص را ارائه می کند. یک قطب صنعتی از چند ناحیه یا مجتمع صنعتی که در شـعاع معینـی در محـدوده یـک شـهر درجه یک قرار دارند، تشکیل می گردد(نعیمی،۱۳۸۹ :۷).

قطب رشد: اصطلاحی است که اولین بار توسط فرانس واپرو، اقتصـاددان فرانسـوی در سـال ۱۹۵۵ مطرح گردید. اساساً قطب های رشد، صنایع و کارخانه هایی با عملکرد و استعداد رشـد بسـیار بـالا هستند(مهندسان مشاورDHV،۱۳۷۱ : ۲۴).

شهرک های صنعتی: شهرک صنعتی زمین عمران شده ای است که برای اسـتقرار صـنایع بـا اهـداف مشخص تفکیک می گردد وصاحبان حرفه های متفاوت می توانند از تسهیلات و خدمات نظیر آب، برق، تصفیه آب و فاضلاب، جمع آوری زباله، شبکه فاضلاب، اتـاق ابـزارآلات، آزمایشـگاه کنتـرل کیفیت، سیستم های حرارتی، خدماتی، حفاظتی و ایمنی و خدمات بهداشتی، رفـاهی و عمـومی کـه در شهرک فراهم می شود استفاده کنند(مطیعی لنگرودی،۱۳۸۴:۲۰۰).

نواحی صنعتی روستایی: نـواحی صـنعتی روسـتایی زمـین عمـران شـده ای اسـت کـه در موقعیـت جغرافیایی مناسب نسبت به چند روستا استقرار یافته و جهت احداث صنایع روستایی براساس طرح جانمایی و مقررات خاص ایجاد می گردد و معمولاً تمام یا قسمتی از تسهیلات و خـدمات از قبیـل آب، برق، خیابان های دسترسی،آتش نشانی، خدمات عمومی و رفاهی نظیر بانک، پست و درمانگـاه در آن ارائه می شود (دربان آستانه،۱۳۸۳:۶۵).

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

توسعه پایدار: تعریفی که بیش از همه مورد استفاده قرار گرفته تعریف کمیسیون برانتلند می باشد که توسعه پایدار را به عنوان الگویی از توسعه که نیازهای بشر را بدون از بین بردن توانایی نسل های آینده تأمین کند تعریف کرده است(پاپلی یزدی،۱۳۸۱:۵۰).

ارائه یافته ها، تجزیه و تحلیل و تفسیر آن ها

بدون تردید ایجاد فرصت های شغلی، افزایش درآمد روستائیان و کاهش فاصله زندگی بین ساکنان شهر و روستا از مهم ترین دلایل شکل گیری شهرک ها و نواحی صنعتی روستایی است.

در این تحقیق به منظور بررسی اثرات استقرار شهرک های صنعتی از شاخص های اقتصادی و اجتماعی بهره گرفته شده است.

درآمد:

جدول۱- طبقات درآمدی شاغلان شهرک های صنعتی قبل و بعد از اشتغال در شهرک

دوره	کمتر از ۲۰۰هزار تومان		۳۰۰-۲۰۰هزار		۴۰۰-۳۰۰ هزار		۵۰۰-۴۰۰هزار		بیش از ۵۰۰ هزار	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
قبل از اشتغال	۱۵	۷/۵	۸۱	۴۰/۵	۹۱	۴۵/۵	۷	۳/۵	۶	۳
بعد از اشتغال	۱۵	۷/۵	۲۳	۱۱/۵	۱۵۲	۷۶	119	۹/۵	۱	۰/۵

منبع: براساس اطلاعات مطالعات میدانی،۱۳۹۵

با توجه به فراوانی های بدست آمده ، بیانگر آن است که درآمد شاغلان بعد از اشتغال در شهرک صنعتی بهبود و افزایش یافته است، همچنین برای مقایسه میانگین درآمدی قبل و بعد از اشتغال در شهرک صنعتی از آزمون tهمبسته استفاده شده است که نشان می دهد تفاوت معناداری در درآمد شاغلان در دورهٔ زمانی قبل و بعد از اشتغال وجود دارد.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

جدول ۲- مقایسه میانگین درآمدی قبل و بعد از اشتغال در شهرک صنعتی

متغیرها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	tهمبسته	سطح معناداری
میزان درآمد بعد از اشتغال	۲۰۰	۳۲۲/۳۴	۵۸/۶۸	۱۹/۴۴ **	۰/۰۰۰
میزان درآمد قبل از اشتغال	۲۰۰	۲۲۰/۵۶	۸۵/۵۰		

** معنی داری در سطح یک درصد * معنی داری در سطح پنج درصد

جدول ۳- مقایسه درآمد شاغلان با هزینه های زندگی قبل و بعد از اشتغال در شهرک

گویه	درآمد سابق	درآمد فعلی		
	فراوانی	درصد نسبی	فراوانی	درصد نسبی
کاملاً کفاف زندگی را می کرد	۴۳	۲۱/۵	۷۶	۳۸
تقریباً از عهده هزینه های زندگی برمی آمدم	۷۱	۳۵/۵	۴۱	۲۰/۵
غالباً با کمبود پول مواجه می شدم	۷۸	۳۹	۸۰	۴۰
اغلب مشکل شدید مالی داشتم	۸	۴	۳	۱/۵
جمع کل	۲۰۰	۱۰۰/۰	۲۰۰	۱۰۰/۰

منبع: براساس مطالعات میدانی،۱۳۹۵

جدول شماره ۴- مقایسه درآمد شاغلان با هزینه های زندگی قبل و بعد از اشتغال در شهرک با آزمون ویلکاکسون

متغیرها		فراوانی	میانگین رتبه ای	مقدارz	سطح معنی داری
درآمد شاغلان با هزینه های زندگی قبل از اشتغال	رتبه های منفی	۹۰(a)	۵۱/۷۳	+۵/ ۹۰	۰/۰۰۰
	رتبه های مثبت	۱۷(b)	۶۶/۰۳		
درآمد شاغلان با هزینه های زندگی بعد از اشتغال	رتبه های ثابت	۹۳ (c)			
جمع کل		۲۰۰			

a : درآمد شاغلان با هزینه های زندگی قبل از کار در شهرک صنعتی ‹ درآمد شاغلان با هزینه های زندگی پس از کار

b: درآمد شاغلان با هزینه های زندگی قبل از کار در شهرک صنعتی › درآمد شاغلان با هزینه های زندگی پس از کار

c : درآمد شاغلان با هزینه های زندگی قبل از کار در شهرک صنعتی = درآمد شاغلان با هزینه های زندگی پس از کار

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

همانطوری که در جدول شماره ۴ آمده مقایسه درآمد شاغلان با هزینه های زندگی شان دهنده آن است که درآمد شاغلان و ازعهده برآمدن هزینه های زندگی در دو دورهٔ قبل و بعد از اشتغال تفاوت معناداری وجود دارد لذا شاغلان با اشتغال در شهرک از درآمد بیشتر برخوردار شده اند.

تنوع در منابع درآمدی

جدول شماره ۵- فعالیت های کشاورزی و دامداری به عنوان شغل جانبی

	فعالیت کشاورزی قبل از اشتغال		فعالیت کشاورزی بعد از اشتغال	
گویه	فراوانی	درصد نسبی	فراوانی	درصد نسبی
بلی	۶۰	۳۰	۱۵	۷/۵
خیر	۱۴۰	۷۰	۱۸۵	۹۲/۵
جمع	۲۰۰	۱۰۰/۰	۲۰۰	۱۰۰/۰

همانطوریکه در جدول شماره ۵ آمده است ایجاد شهرک های صنعتی باعث کاهش در تنوع منابع درآمدی شده است که نأیید این فرض در جدول ۶ با آزمون ویلکاکسون صورت گرفته است.

جدول شماره ۶- رتبه‌های تنوع منابع درآمدی شاغلان قبل و بعد از اشتغال در شهرک صنعتی بر اساس آزمون ویلکاکسون

متغیرها		فراوانی	میانگین رتبه ای	مقدارz	سطح معنی داری
قبل از اشتغال – بعد از اشتغال	رتبه های منفی	۵۱(a)	۵۶/۳۸	+۲/۷۱	۰/۰۷
	رتبه های مثبت	۷۴(b)	۶۷/۵۶		
	رتبه های ثابت	۷۵(c)			
جمع کل		۲۰۰			

a : فعالیت در کشاورزی و دامداری قبل از کار در شهرک صنعتی ‹ فعالیت در کشاورزی و دامداری پس از کار در

b: فعالیت در کشاورزی و دامداری قبل از کار در شهرک صنعتی › فعالیت در کشاورزی و دامداری پس از کار در

c : فعالیت در کشاورزی و دامداری قبل از کار در شهرک صنعتی = فعالیت در کشاورزی و دامداری پس از کار در

با توجه به داد های بدست آمده از جدول ۶ ، می توان بیان کرد که تنوع منابع درآمدی ۵۱ نفر از افراد کاهش یافته ، تنوع منابع درآمدی ۷۴ نفر افزایش یافته و ۷۵ نفر ثابت مانده است. همچنین، قدر مطلق مقدار Z محاسبه شده برابر ۲,۷۱+ بوده است و می‌توان نتیجه گرفت که بین میزان تنوع

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

منابع درآمدی افراد در قبل و بعد از اشتغال تفاوتی وجود ندارد. علاوه بر این، مقدار معناداری برابر ۰/۰۷ و لذا بیشتر از ۰/۰۵ است و فرض مورد نظر رد می شود.

مهاجرت

یافته های تحقیق حاکی از آن است که شاغلان و خانواده آنها بعد از اشتغال در شهرک صنعتی تمایل به ماندن در روستا را نداشته و به دلیل نبود امکانات و خدمات کافی تمایل به مهاجرت به شهرها را دارند لذا این روستاها جمعیت فعال خود را از دست داده اند و روستاههای این شهرستان در فصولی از سال خالی از سکنه می باشد و در فصول بهار و تابستان بدلیل برخورداری از آب و هوای بسیار خوب جاذب جمعیت غیر بومی می باشند.

جدول شماره ۷– مقایسه میزان تمایل شاغلان ،همسران و فرزندان قبل و بعد از اشتغال در شهرک صنعتی بر اساس آزمون ویلکاکسون

متغیرها		فراوانی	میانگین رتبه ای	مقدارz	سطح معنی داری
تمایل به ماندن در روستا قبل از اشتغال	رتبه های منفی	۳۴(a)	۵۳/۶۲	-۳/۳۰	۰/۰۰۱
	رتبه های مثبت	۷۳(b)	۵۴/۱۸		
تمایل به ماندن در روستا بعد از اشتغال	رتبه های ثابت	۹۳(c)			
جمع کل		۲۰۰			

a : تمایل به ماندن در روستا بعد از اشتغال ‹ تمایل به ماندن در روستا قبل از اشتغال

b: تمایل به ماندن در روستا بعد از اشتغال › تمایل به ماندن در روستا قبل از اشتغال

c : تمایل به ماندن در روستا بعد از اشتغال = تمایل به ماندن در روستا قبل از اشتغال

همانطوری که در جدول شماره ۷ پیداست تمایل به ماندن در روستا در میان افراد شاغل و خانواده شان در دوره قبل و بعد از اشتغال تفاوت معناداری وجود دارد لذا ایجاد شهرک های صنعتی کمکی به ماندگاری شاغلین در روستاهای دارای شهرک ننموده است.

رضایت شغلی

اطلاعات بدست آمده نشان دهنده آن است که شاغلان شهرک های صنعتی در مقایسه با قبل از اشتغال از رضایت شغلی بالاتری برخوردار بوده اند و این رضایت بیشتر بدلیل برخورداری شاغلین از درآمد نسبتاً خوبی که بعد از اشتغال به آن بهره مند شده اند.

جدول۸– مقایسه میزان رضایت شاغلان از شغلشان بعد از اشتغال در شهرک صنعتی

میزان رضایت از شغل	فراوانی	درصد نسبی	درصد تجمعی
الان راضی ترم	۸۲	۴۱	۴۱
فرقی با قبلاً نکرده است	۷۸	۳۹	۸۰

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

قبلاً راضی تر بودم	۴۰	۲۰	۱۰۰
جمع کل	۲۰۰	۱۰۰	-

منبع: کار میدانی،۱۳۹۵

جدول ۹- مقایسه رضایت شاغلان از شغلشان قبل و بعد از اشتغال در شهرک با آزمون ویلکاکسون

متغیرها		فراوانی	میانگین رتبه ای	مقدارz	سطح معنی داری
رضایت شغلی قبل از اشتغال	رتبه های منفی	۲۸(a)	۵۴/۹۱	-۶/۳۰	۰/۰۰۰
	رتبه های مثبت	۹۲(b)	۵۰/۱۸		
رضایت شغلی بعد از اشتغال	رتبه های ثابت	۸۰(c)			
جمع کل		۲۰۰			

آموزش

در ناحیه مورد مطالعه شاغلان شهرک های صنعتی بعد از اشتغال از آموزش هـای فنـی و حرفـه ای کمتر بهره مند شده اند، به نحوی که بین میزان برخورداری شاغلان از آموزش فنـی و حرفـه ای در قبل و بعد از اشتغال در شهرک تفاوتی معنادار وجود ندارد.

جدول شماره ۱۰- میزان برخورداری شاغلان از آموزش فنی و حرفه ای قبل و بعد از اشتغال در شهرک

	آموزش قبل از اشتغال		آموزش بعد از اشتغال	
گویه	فراوانی	درصد نسبی	فراوانی	درصد نسبی
خیر	۱۵۴	۷۷	۱۶۶	۸۳
بلی	۴۶	۲۳	۳۴	۱۷
جمع	۲۰۰	۱۰۰/۰	۲۰۰	۱۰۰/۰

جدول شماره ۱۱- مقایسه میزان برخورداری شاغلان از آموزش قبل و بعد از اشتغال با آزمون مک نمار

	آموزش بعد از اشتغال	
آموزش قبل از اشتغال	خیر	بلی
خیر	۱۲۹	۲۵
بلی	۳۷	۹
کای اسکوئر	۱/۹۵	
سطح معناداری	۰/۱۶۲	

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

خدمات بیمه ای: بر اساس مطالعات اتجام شده حدود ۸۲ درصد از شاغلان بعد از اشتغال در واحدهای تولیدی تحت پوشش بیمه تأمین اجتماعی قرار دارند و حدود۹۲/۵ درصد از شاغلان بعد از اشتغال در واحدهای تولیدی تحت پوشش بیمه خدمات درمانی قرار دارند.

جدول شماره ۱۲- مقایسه میزان برخورداری شاغلان از بیمه تأمین اجتماعی قبل و بعد از اشتغال با آزمون مک نمار

بیمه تأمین اجتماعی	کای اسکوئر	سطح معناداری
	۴۲/۷۵	۰/۰۰۰
بیمه خدمات درمانی	۱۰۹/۰۲	۰/۰۰۰

با استفاده از آزمون مک نمار به نتیجه رسیدیم که بین میزان برخورداری شاغلان از خدمات بیمه در قبل و بعد از اشتغال در شهرک تفاوت معناداری وجود دارد ، و شاغلان از خدمات بیمه ای خوبی در بعد از اشتغال برخوردار شده اند.

امکانات بهداشتی و درمانی

جدول شماره ۱۳- مقایسه میزان بهره مندی شاغلان از امکانات بهداشتی و درمانی قبل و بعد از اشتغال در شهرک با آزمون ویلکاکسون

متغیرها		فراوانی	میانگین رتبه ای	مقدارz	سطح معنی داری
قبل از اشتغال – بعد از اشتغال	رتبه های منفی	۳۴(a)	۶۶/۷۷	+۵/۱۲	۰/۰۰۰
	رتبه های مثبت	۱۰۵(b)	۷۷/۶۷		
	رتبه های ثابت	۵۲(c)			
جمع کل		۲۰۰			

طبق نتایج بدست آمده از آزمون ویلکاکسون، می توان بیان کرد که بین میزان بهره مندی شاغلان از امکانات بهداشتی و درمانی در قبل و بعد از اشتغال تفاوت معناداری وجود دارد. بدین ترتیب ایجاد شهرک های صنعتی تأثیر مثبتی بر خدمات بهداشتی و درمانی ساکنین روستائیان و شاغلان واحدهای تولیدی گذاشته است.

الگوی مصرف

نتایج نشان داد که شاغلان بعد ازاشتغال در شهرک الگوی مصرف شان تغییر ناچیزی یافته است و بین الگوی مصرف شان در دو دوره قبل و بعد از اشتغال تفاوت معناداری وجود ندارد.

جدول شماره ۱۴- مقایسه میزان الگوی مصرف شاغلان قبل و بعد از اشتغال در شهرک با آزمون ویلکاکسون

متغیرها	فراوانی	میانگین رتبه ای	مقدارz	سطح معنی داری

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

قبل از اشتغال – بعد از اشتغال	رتبه های منفی	۸۸(a)	۴۹/۶۸	۰/۳۶۵	۰/۷۱۵
	رتبه های مثبت	۴۷(b)	۵۹/۶۳		
	رتبه های ثابت	۹۸(c)			

تحلیل عاملی اثرات ایجاد شهرک های صنعتی بر وضعیت توسعه روستایی(توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی) منطقه

در این مطالعه هدف استفاده از تحلیل عاملی، تلخیص اثرات ایجاد شهرک های صنعتی بر وضعیت توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی روستاهای اطراف بوده است که بدین منظور تعداد ۱۴ اثر اقتصادی، ۱۳ اثر اجتماعی و ۱۱ اثر زیست محیطی با توجه به مطالعات پیشین استخراج و در قالب مقیاس لیکرت در اختیار شاغلان قرار داده شد تا دیدگاه خود را نسبت به این اثرات و میزان آنها بیان کنند. مقدار KMO وآزمون بارتلت برای تحلیل عاملی در جدول ۱۵ آمده است ، همانگونه که مشاهده می شود مقدارKMO برابر ۰/۶۹ بدست آمده است و این بیانگر آن است که داده ها برای تحلیل عاملی بسیار مناسب هستند.

جدول۱۵: مقدارKMO و آزمون بارتلت اثرات ایجاد شهرک های صنعتی بر وضعیت توسعه روستایی شاغلان

تحلیل عاملی	KMO	Bartlet Test	sig.
اثرات ایجاد شهرک های صنعتی بر توسعه روستایی	۰/۶۹	۱۷۷۳/۶	۰/۰۰۰

یکی از موارد مهم در تحلیل عاملی، تعیین تعداد عامل های قابل استخراج است. در این مرحله تعداد عامل های استخراج شده با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی آنها برای اثرات ایجاد شهرک های صنعتی در قالب جدول۱۶ محاسبه شده که قابل مشاهده است.

جدول۱۶- عوامل استخراج شده با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی آنها

عامل ها	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد واریانس تجمعی
۱	۶/۶۰	۲۰/۷۰	۲۰/۷۰
۲	۵/۵۸	۱۵/۰۸	۳۵/۷۸
۳	۴/۱۹	۱۰/۶۸	۴۶/۴۶
۴	۳/۰۴	۸/۱۸	۵۴/۶۴
۵	۲/۰۸۰	۶/۱۰	۶۰/۷۴

با توجه به نتایج بدست آمده از جدول۱۶، می توان نتایج تحلیل عاملی اثرات ایجاد شهرک های صنعتی بر توسعه روستایی در منطقه مورد مطالعه، در پنج عامل دسته بندی کرد که این پنج عامل در مجموع ۶۰/۷۴ درصد از واریانس کل را تبیین نمودند که حاکی از درصد نسبتاً بالای تبیین شده

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

توسط این پنج عامل است. عامل اول با مقدار ویژه ۶/۶۰ به تنهایی ۲۰/۷۰ درصد از اثـرات شـهرک های صنعتی را تبیین می کند که حاکی از اهمیت زیاد این عامل است. سایر عوامـل نیـز بـه ترتیـب اهمیت و با درصد واریانس تبیینی کمتر نسبت عامل قبلی خود قرار گرفته انـد تـا عامـل پـنجم کـه تقریباً ۶ درصد از اثرات را تبیین می کند.

در جدول۱۷ هرکدام از عامل های نام گذاری شده به همراه متغیرهای مربوطه و بار عاملی آنها نشان داده شده است.

جدول(۱۷): تعیین اثرات ایجاد شهرک های صنعتی بر توسعه روستایی، گویه ها و بار عاملی مربوطه

نام عامل	متغیرها	بار عاملی
	افزایش درآمد روستاییان	۰/۸۴۵
	خرید بیشتر کالاهای مصرفی بادوام	۰/۷۱۵
	افزایش قدرت خرید نهاده های کشاورزی در روستا	۰/۹۵۸
	افزایش ارزش افزوده مواد خام کشاورزی در روستا	۰/۷۹۲
اثرات اقتصادی مثبت	افزایش اشتغال در روستا	۰/۸۱۴
	توزیع متعادل تر درآمدهای روستایی	۰/۸۹۰
	افزایش سرمایه گذاری در روستا	۰/۷۵۶
	افزایش دستمزدها در روستا	۰/۷۹۸
	افزایش قیمت زمین های روستا	۰/۸۰۶
	افزایش امکانات رفاهی	۰/۵۰۴
	افزایش امکانات آموزشی در روستا	۰/۷۴۶
	افزایش امکانات خدماتی، تجاری در روستا	۰/۴۰۸
	افزایش امکانات بهداشتی در روستا	۰/۵۸۵
اثرات اجتماعی مثبت	توسعه سیستم حمل و نقل شهری و روستایی	۰/۵۲۹
	ارتقاء طبقه اجتماعی افراد در روستا	۰/۶۰۱
	افزایش سطح معلومات افراد در روستا	۰/۶۸۷
	افزایش مشارکت های روستائیان در منطقه	۰/۷۱۴
	کاهش مفاسد اجتماعی و افزایش سلامت روانی در روستا	۰/۵۱۲
	برخورداری بیشتر از خدمات بیمه ای	۰/۷۱۱
	افزایش رضایت از درآمد در روستا	۰/۴۳۵
	گسترش آلودگیهای خاک در روستا	۰/۶۱۲
	گسترش آلودگی آبهای زیرزمینی در روستا	۰/۵۸۳
	گسترش آلودگی آب وخاک کشاورزی	۰/۵۲۲
	گسترش آلودگی هوا	۰/۶۱۲

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

	افزایش آلودگی محیطی و مسمومیت حیوانات در روستا	۰/۷۰۲
اثرات زیست محیطی منفی	گسترش آلودگی صوتی و بصری در روستا	۰/۴۲۸
	کاهش فضای سبز در روستا	۰/۲۵۸
	تبدیل اراضی کشاورزی روستایی به واحدهای مسکونی	۰/۷۱۸
	دفع مواد زاید شهرک ها اغلب به صورت غیر اصولی و غیر فنی	۰/۵۸۹
	عدم بازیافت و استفاده مجدد به صورت علمی از مواد زائد	۰/۶۵۱
	وضعیت نامناسب حمل و نقل مواد زا ئد	۰/۷۰۹
	کاهش سرمایه گذاری در بخش کشاورزی روستایی	۰/۸۹۱
اثرات اقتصادی منفی	کاهش ارزش زراعی زمین های کشاورزی روستائیان	۰/۵۷۸
	کاهش سطح زیر کشت زمینهای کشاورزی روستائیان	۰/۷۸۲
اثرات اجتماعی منفی	مهاجرت از روستا به شهرها	۰/۷۱۱
	کاهش علاقه کشاورزان به کار کشاورزی	۰/۵۱۵

با توجه به اینکه در تمامی مطالعات پیشین و مطابق با نظر کارشناسان، ایجاد شهرک های صنعتی و بطور کلی ایجاد صنعت در هر منطقه دارای اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی هم مثبت و هم منفی است. از این رو در تحلیل عاملی صورت گرفته هم این نکته در نظر گرفته شده و آثار ایجاد شهرک های صنعتی هم از بعد مثبت و هم از بعد منفی بررسی شده است. مشاهده اثرات بدست آمده در جدول۱۷ نشان می دهد که عوامل اول و دوم شامل اثرات مثبت و عوامل سوم، چهارم و پنجم جز اثرات منفی ایجاد شهرک های صنعتی بر توسعه روستایی می باشند.

۱) اثرات اقتصادی مثبت: از دیدگاه شاغلان شهرک های صنعتی مورد مطالعه، اثرات مثبت اقتصادی ، به عنوان مهم ترین عامل و اثر شناخته شده است. این عامل توانست ۱۸/۴۴ درصد از واریانس کل را تبیین نماید.

۲) اثرات اجتماعی مثبت: اثر دوم عنوان شده توسط شاغلان، اثرات اجتماعی مثبت می باشد. این عامل (اثر) توانست ۱۳/۵۴ درصد از واریانس را تبیین نماید.

۳) اثرات زیست محیطی منفی: سومین عامل بدست آمده در تحلیل عاملی، اثرات زیست محیطی منفی، می باشد. این عامل توانست ۱۲/۸۷ درصد از واریانس کل راتبیین نماید.

۴) اثرات اجتماعی منفی: اثرات اجتماعی منفی، چهارمین عاملی است که شاغلان آن را از اثرات منفی شهرک های صنعتی می دانند. این عامل(اثر) توانست ۹/۸۰ درصد از واریانس کل را تبیین نماید.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

۵) اثرات اقتصادی منفی :پنجمین عامل به دست آمده در تحلیل عـاملی کـه یکـی دیگـر از اثـرات منفی ایجاد شهرک های صنعتی در منطقه مورد مطالعه به حساب می آید، اثرات اقتصادی منفی مـی باشد. این عامل توانست ۶/۰۹ درصد از واریانس کل را تبیین نماید.

با توجه به نتایج بدست آمده می توان اظهار کرد که در میان اثـرات اقتصـادی، اجتمـاعی و زیسـت محیطی در ابعاد مثبت و منفی، اثرات اقتصادی مثبت از دیدگاه شاغلان مهمترین اثـر ایجـاد شـهرک های صنعتی می باشد و اثرات مثبت اجتماعی از اهمیت کمتری نسـبت بـه اثـرات اقتصـادی مثبـت است. و اما در مورد اثرات منفی ایجاد شهرک های صـنعتی بایـد گفـت کـه اثـرات منفـی زیسـت محیطی با مقدار واریانس۱۲/۸۷ درصد، مهم ترین اثر منفی ایجـاد شـهرک هـای صـنعتی از دیـدگاه شاغلان می باشد، اثرات اجتماعی منفی با مقدار واریانس۹/۸۰ درصد در مرتبـه دوم و اثـرات منفـی اقتصادی با مقدار واریانس۶/۰۹ درصد در مرتبه سوم اهمیت از دیدگاه شاغلان قرار دارد.

به طور کلی نتایج تحلیل عاملی نشان داد که آثار مثبت ایجاد شهرک هـا بیشـتر ازآثـار منفـی ایجـاد شهرک های صنعتی می باشد و استقرار شهرک های صنعتی دارای اثرات مثبت اقتصادی و اجتماعی خوبی برای منطقه و شهرستان می باشد و اثرات منفی زیست محیطی ایجـاد شـهرک هـا بـه نسـبت کمتر می باشد.

نتیجه گیری و پیشنهادات

صنایع کوچک روستایی از بخش های مهم اقتصاد ایران است که مورد توجـه سیاسـتگذاران، برنامـه ریزان و مردم می باشد. این صنایع قابلیت بالایی در رفع مشـکل بیکـاری، توزیـع عادلانـه درآمـد و کاهش شکاف مناطق شهری و روستایی داراست. راهبرد ورود صنایع به نواحی روسـتایی در حکـم راهکاری برای توسعهٔ اقتصادی و اجتماعی کشورهای در حـال توسـعه تلقـی مـی شود.صـنعت بـه عنوان اصلی ترین ابزار در توسعه و به ویژه توسعهٔ مناطق عقب مانده دارای نقش محوری می باشد، نقشی برخاسته از این واقعیت که قابلیت جابه جایی و انعطـاف پـذیری عوامـل تولیـدو بـر حسـب شرایط و اوضاع محیطی- منطقه ای و ملی در بخش صنعت بیش از کشـاورزی اسـت؛و بـه همـین دلیل قطب های توسعه به خصوص در کشورهای جهان سوم و به ویژه در مناطق فاقد توان مناسـب برای توسعهٔ کشاورزی بر پایه صنعت اسـتوار مـی شـود. صـنعت در منـاطق روسـتایی باتوجـه بـه مطالعات صورت گرفته در داخل و خارج از کشور در چند سال اخیر ،اثرات اقتصـادی و اجتمـاعی بسیار خوبی در مناطق روستایی به جا گذاشته است، در تحقیق حاضر به منظـور بررسـی و ارزیـابی تبیین جایگاه استقرار صنعت در روستا در قالب شهرک هـا و نـواحی صـنعتی روسـتایی بـا در نظـر

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

گرفتن اهداف معین توسعه اقتصادی و اجتماعی روستایی، بر حسب مورد دو شهرک و یک ناحیه صنعتی شهرستان سوادکوه مورد مطالعه و آزمون قرار گرفته است. نتایج حاصل از تحقیق حاکی از آن است که اکثر شاخص های توسعه اقتصادی و اجتماعی اعم از افزایش درآمد، بیمه، رضایت مندی شغلی، بهره مندی از امکانات بهداشتی و درمانی و گرایش به مهاجرت در دو دوره قبل از اشتغال و بعد از اشتغال تفاوت معنادری را نشان داده است. علاوه بر آن شاخص های دیگر توسعه اقتصادی و اجتماعی از جمله تنوع در منابع درآمدی، برخورداری از آموزش های فنی و حرفه ای، الگوی مصرف(مواد غذایی و کالاهای مصرفی بادوام) دو دوره قبل از اشتغال و بعد از اشتغال تفاوت معنادری را نشان نداده است.

تحلیل عاملی اثرات ایجاد شهرک های صنعتی بر وضعیت توسعه روستایی(توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی) منطقه نیز نشان داد که مهم ترین اثر ایجاد شهرک های صنعتی در این تحقیق اثرات مثبت اقتصادی می باشد و اثرات مثبت اجتماعی دومین اثر مهم ایجاد شهرک های صنعتی می باشد. لذا در راستای کاهش فقر روستایی،افزایش فرصت های شغلی و ایجاد درآمد برای روستائیان در قالب ایجاد شهرک ها و نواحی صنعتی لازم است با بهره گیری و جذب سرمایه های کارآفرینان بومی و غیر بومی در جهت استفاده بهینه از امکانات زیربنایی به منظور گسترش صنایع روستایی، افزایش بهره گیری از نیروهای مجرب و متخصص در زمینه صنایع به منظور افزایش سودآوری واحدهای تولیدی مستقر در شهرک ها و نواحی صنعتی؛ مشارکت همه جانبه روستائیان به منظور اجرایی نمودن برنامه های حمایتی دولت در خصوص احداث و راه اندازی و گسترش شهرک ها و نواحی صنعتی روستایی؛کاهش مهاجرت های روستائیان از طریق اعطای امتیازات ویژه به روستاییان شاغل در شهرک در صورت ماندن در روستا؛ برنامه ریزی جهت بهره گیری از نیروهای تحصیل کرده و آموزش دیده در دستگاه های ستادی برای تشویق و ترغیب و ارائه رهنمودهای لازم به سرمایه گذاران و کارآفرینان بخش صنایع روستایی؛آموزش مدیران و صاحبان واحدهای تولیدی صنعتی به منظور برطرف کردن ضعف های مدیریتی و دانش فنی با استفاده از نیروهای مجرب و متخصص و مکان یابی مناسب جهت ایجاد شهرک های صنعتی و به حداقل رساندن اثرات بد زیست محیطی در اطراف شهرک می توان در رسیدن به توسعه پایدار روستایی با اتکا به صنایع روستایی در قالب ایجاد شهرک های صنعتی اهتمام ورزید.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

منابع

۱- ازکیا، مصطفی، علی ایمانی،(۱۳۸۷)، توسعه پایدار روستایی، تهران : انتشارات اطلاعات

۲- ازکیا، مصطفی، غلامرضا غفاری،(۱۳۸۷)، توسعهٔ روستایی با تأکید بر جامعهٔ روستایی ایران، تهران: نشر نی

۳- با باخانی، رحمان.(۱۳۸۱)، نقش نواحی صنعتی در اشتغال و کاهش مهاجرت های روستایی(مطالعه موردی: ناحیه صنعتی لاسجرد)، پژوهش های جغرافیایی، شماره ۴۳، زمستان ۱۳۸۱،صص۵۶-۴۳.

۴- پاپلی یزدی، محمدحسین، محمد امیر ابراهیمی،(۱۳۸۷)، نظریه های توسعه روستایی، تهران: انتشارات سمت

۵- موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی،۱۳۷۸، تعیین اولویت های سرمایه گذاری های صنعتی جهت تقویت مزیت های نسبی صادرات، مجری طرح مسعود هاشمیان اصفهانی.

۶- نجفی کانی، علی اکبر.(۱۳۸۵)، بررسی و ارزیابی شهرک ها و نواحی صنعتی در توسعه اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی نمونه موردی: شهرستان بابل، پژوهش های جغرافیایی، شماره ۵۸، زمستان۱۳۸۵، صص۱۶۵-۱۴۷.

۷- نعیمی، پروین.(۱۳۸۹)، بررسی اثرات قطب های صنعتی بر توسعه روستایی نمونه موردی: شهر اراک، دانشگاه آزاد علوم و تحقیقات،پایان نامه دوره کارشناسی ارشد.

۸- مطیعی لنگرودی، سید حسن. (۱۳۸۰)، اثرات اقتصادی- اجتماعی شهرک های صنعتی در نواحی روستایی« مطالعه موردی شهرک صنعتی مشهد». فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، دوره شانزدهم، شماره ۲، صص۳۸-۲۱.

۹- عظیمی، صدیقه. (۱۳۷۱)، صنعت و اثر آن بر کشاورزی استان تهران، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد کشاورزی، سال ششم، شماره ۲۱.

۱۰- دربان آستانه، علیرضا،(۱۳۸۳)، مفاهیم و مبانی سازماندهی صنایع در نواحی روستایی، تهران: سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور.

۱۱- قره نژاد، حسن، (۱۳۷۱)، مقدمه ای بر جغرافیای صنعتی، جهاد دانشگاهی دانشگاه اصفهان.

۱۲- مهندسان مشاور DHV هلند(۱۳۷۵)، رهنمودهایی برای برنامه ریزی مراکز روستایی، ترجمه بهنام شاپوری و دیگران، جهاد سازندگی، انتشارات توسعه و روستا، شماره ۲۳.

۱۳- مهندسین مشاور DHV هلند(۱۳۷۱)، رهنمودهایی برای برنامه ریزی مراکز روستایی، ترجمه سید جواد امیر، ناصر اوکتابی، مهدی گنجیان، تهران، انتشارات مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی.

1-UNIDO,1991. Industry and Development, Global Report 1

2-Misra,R.Pand Achyuta; RN.(1990) Micro-level rural planning: principle;methods and case study; concept publishing company; New dehli

3-Samal.Kishor.c(1997)Rural Non-Farm Activities in Spesific Regions of Orissa ,Journal of Rural Development; vol16, no.3 ,99.457-464.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]